

Türk Dış Politikasında Süreklilik Unsuru Olarak Siyasal Rejim

Political Regime as an Element of Continuity in Turkish Foreign Policy

Mehmet Seyfettin Erol* - Emre Ozan**

Özet

Devletlerin dış politikalarını etkileyen çok sayıda faktör vardır. Bu faktörleri iç ve dış faktörler olarak gruplandırmak mümkündür. Geleneksel uluslararası ilişkiler yaklaşımları iç ve dış politikayı kesin çizgilerle birbirinden ayırdıkları gibi dış politikayı etkileyen iç faktörleri de göz ardı etmektedirler. Oysa devletlerin siyasal rejimleri ve bu rejimlerin inşa ettikleri devlet kimlikleri dış politikayı etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Türk dış politikasında da içsel bir faktör olarak siyasal rejimin nitelikleri sürekliliği sağlayan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Öncelikle rejimin kendi bekasını sağlamak amacıyla ihtiyaç duyduğu iç ve dış istikrar, Türkiye'yi statükocu ve dengeli bir politikaya yöneltmiştir. Diğer taraftan rejimin Batıcı karakteri Batı yönelimli bir politikayı beraberinde getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Siyasal rejim, dış politika, devlet kimliği, Türk dış politikası, Batıcılık

Abstract

There are many factors that affect States' foreign policies. These factors can be grouped as internal and external factors. Traditional approaches to international relations sharply distinguish domestic and foreign policy from each other and ignore internal factors affecting foreign policy. However, political regimes of States and state identity of these regimes are one of the most important factors affecting foreign policy. Qualities of the political regime appear to be an element that provides continuity in Turkish foreign policy. First, internal and external stability that needed by the regime in order to ensure its own survival has led Turkey to follow status quo and balanced foreign policy. On the other hand, Westernist character of the regime has brought the Western-oriented foreign policy.

Key Words: Political regime, foreign policy, state identity, Turkish foreign policy, westernism

Giriş

Siyasal rejim ve dış politika genellikle iki farklı çalışma alanı olarak algılanmaktadır. Siyasal rejimler çoğunlukla siyaset bilimcilerin ilgi alanına girerken dış politika analizi uluslararası ilişkiler çalışanlarınca ele alınmaktadır. Dolayısıyla genel kanı,

* Doç.Dr., Gazi Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkan Yardımcısı, e-mail: mehmeterol@gazi.edu.tr

** Ar. Gör., Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, e-mail: emreozan@yahoo.com

bu iki kavramın iki farklı çalışma alanını oluşturduğu biçimindedir. Siyaset bilimciler siyasal rejim türlerinin sınıflandırılması ile ilgilenirken uluslararası ilişkiler çalışanları devletlerin dış politika çıktıları ile ilgilenmektedirler.

Bize göre bu iki kavram arasında evrensel olarak kabul edilebilecek nedensel bir ilişki olduğu iddia edilemese de bu kavramların birbirleriyle tamamen ilişkisiz olduklarını savunmak da hatalıdır. Bir uluslararası ilişkiler çalışması olarak düşünülen bu makalede siyasal rejim türlerinin sınıflandırılması ile ilgilenmesek de genel olarak devletlerin dış politika tercihlerinin siyasal rejimleri ile ilişkisini ve özel olarak Türk dış politikasını inceleyeceğiz.

Geleneksel uluslararası ilişkiler yaklaşımları devletlerin siyasal rejim tipleri ile dış politikaları arasında nedensel bir ilişki olmadığını kabul eder. Bu varsayımın altında devletlerin hareket ettikleri içsel ve dışsal çevre arasındaki ayrım yatar. Bir yanda sınırları devlet tarafından çizilmiş bir alanda var olan bireylerin, grupların ve kurumların kendi aralarında ve devletle olan ilişkileri içsel çevreyi oluşturur. Diğer yanda egemen devletler ve bu devletlerin birbirleriyle olan ilişkileri dışsal çevreyi oluşturur.¹ İç ve dış siyasal çevrenin birbirinden bu şekilde ayrılmasının doğal sonucu iç ve dış politikanın da birbirinden çok farklı süreçlerde oluşmalarıdır. İç siyaset kendi koşullarında oluşurken, dış politika ise dış çevrenin yani uluslararası ortamın koşullarına göre belirlenir.

Devletlerin dış politikalarının uluslararası ortamda belirlendiğini savunan yaklaşımlar sistem yaklaşımları olarak adlandırılmaktadırlar. Buna göre dış politikayı belirleyen en önemli etken uluslararası sistemdir. Başlıca sistem yaklaşımı olarak ifade edebileceğimiz neo-realizme göre devletler uluslararası sistemin yapısal karakteri olan anarşi ortamında hareket eden rasyonel aktörlerdir. Bu anlamda devletlerin dış politik çıkarları birbirine benzemektedir. Dış siyasal ortamın dayattığı zorunluluklar, söz konusu devletin içsel niteliklerinden bağımsız bir dış politika izlenmesini gerektirmektedir. Dolayısıyla iç politika ile dış politika arasında birincinin diğerini belirlemesi gibi nedensel bir ilişki kabul edilmez. Bir devletin siyasal rejiminin demokratik, çoğulcu, otoriter ya da totaliter olmasının dış politika tercihlerindeki etkisi ihmal edilebilecek kadar azdır.

Genellikle Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu yapısının hakim olduğu bir ortamda geliştirilen sistem yaklaşımları Soğuk Savaş sonrası dönemde her geçen gün daha fazla sorgulanmaktadır. İki kutuplu uluslararası sistem, devletlerin dış politikalarını bloklar arası siyasete bağımlı hale getirmesi anlamında sistem yaklaşımlarının savlarını destekleyen bir sistem olmuştur. Fakat Soğuk Savaş sonrası dönem iç ve dış siyaset arasındaki çizgiyi giderek belirsiz hale getirmektedir. Dolayısıyla bugüne kadar iki farklı alan olarak inşa edilen siyasal rejim ile dış politika arasındaki ilişkiyi daha iyi anlamamızı sağlayacak kavramsal araçlar uluslararası ilişkiler kuramında karşımıza çıkmaktadır.

1 Chris Brown, Kirsten Ainley, *Uluslararası İlişkileri Anlamak*, 3. Baskı, Arzu Oyacıoğlu (çev.), İstanbul: Yayınodası, 2008, s. 62.

Sonuç olarak diyebiliriz ki bir devletin dış politikasını o devletin tarihsel, siyasal ve ekonomik gelişiminden ve bu zeminde oluşan siyasal rejiminden soyutlayarak açıklamak yanlış, en azından eksik bir yaklaşımdır. Dolayısıyla, Türkiye'deki siyasal rejimin dış politika tercihleri üzerindeki etkilerini inceleyeceğimiz bu çalışmada Türkiye'nin siyasal rejimini oluşturan içsel ve dışsal zemini ele almaya ve bu siyasal rejimin dayattığı dış politika biçimini açıklamaya çalışacağız. Öncelikle başlıca uluslararası ilişkiler yaklaşımlarının siyasal rejim ile dış politika arasındaki ilişkiyi nasıl ele aldıklarını tartışacağız. Ardından Türkiye'deki siyasal rejimin temel özelliklerini dış politikaya olan yansımaları ile birlikte açıklamaya çalışacağız. Son olarak Türk dış politikasındaki süreklilik ve değişimi değerlendireceğiz.

2. Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dış Politika Analizi

2.1. Geleneksel Sistem Yaklaşımları

Yukarıda değindiğimiz üzere geleneksel uluslararası ilişkiler yaklaşımları içsel ve dışsal çevre arasındaki ayrımı esas almaktadırlar. Bu ayrım ulusal ve uluslararası olmak üzere iki analiz düzeyine denk düşmektedir. Sistem düzeyindeki analizler uluslararası sistemi, açıklamalarının merkezine koyarak iç etkenleri ihmal etmektedirler. Başlıca sistem yaklaşımı olan neo-realizme göre, ülke rejiminin liberal, demokratik, otoriter ya da totaliter olmasının fazlaca bir önemi yoktur. "Devlet devlettir, anarşi sorunsal içinde hayatta kalmaya çabalayan egoist bir aktördür. Başka her şey bu zorunluluğun yanında önemsizdir."²

Neo-realizmin başlıca temsilcisi Kenneth Waltz'a göre "uluslararası siyasetin sistem teorisi ulusal değil, uluslararası düzeyde rol alan güçlerle ilgilidir."³ Ulusal düzeyde bir analizle ilgilenmeyen neo-realizm, devletlerin birbirleriyle ilişkilerinin çıktıklarıyla ilgilenen bir uluslararası siyaset kuramıdır ve devletleri harekete geçiren güdüler hakkında genel bazı açıklamalar getirir. Fakat devletlerin belirli olaylar karşısındaki tutumlarını ve devlet davranışlarının ayrıntılarını ele almaz.⁴ Bunun nedeni uluslararası siyaset kuramı ile dış politika kuramı arasında bir ayrıma gidilmesidir.⁵ Waltz bu ayrıma ilişkin düşüncelerini 1996 yılında "Uluslararası Siyaset Dış Politika Değildir" başlığı ile yayınladığı makalesinde ayrıntısıyla açıklamıştır.⁶ Waltz, uluslararası politika ile dış politikanın birbirinden tamamen farklı iki alan olduğunu iddia eder. Buna göre "uluslararası siyaset kuramı ile dış politika kuramını birbirine karıştırmak" bir hatadır.⁷ Çünkü dış politika ile uluslararası

2 Brown, Ainley, a.g.e., s. 68.

3 Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, Reading: Addison-Wesley Publishing, 1979, s. 71.

4 Gideon Rose, "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", *World Politics*, Cilt 51, Sayı 1, 1998, s. 145.

5 Andrew Hurrell, "Political Regimes and Foreign Policies: An Introduction", José Flávio Sombra Saraiva (ed.), *Foreign Policy and Political Regime*, Brasília: Instituto Brasileiro de Relações Internacionais, 2003 içinde s. 30.

6 Kenneth N. Waltz, "International Politics is not a Foreign Policy", *Security Studies*, Cilt 6, Sayı 1, 1996, s. 54-57

7 Waltz, *Theory of International...*, a.g.e., s. 121.

gost

Akademik
Bakış

15
Cilt 4 Sayı 8
Yaz 2011

siyaset iki farklı analiz düzeyini ifade etmektedir. Dolayısıyla, genel bir uluslararası siyaset kuramının bir devletin belirli bir tarihte belirli bir dış politika kararını neden aldığını açıkla(ya)maması gayet normaldir.

Neo-realizmin kendisini ayrı tuttuğu dış siyaset analizi, karar verme yaklaşımı, karşılaştırmalı dış politika, bürokratik siyaset gibi yaklaşımlar sistem düzeyinde değil ulusal düzeyde bir analiz yapmaktadırlar. Fakat dış politika analizinin esas hedefi uluslararası ilişkileri ve dış politikayı bilimsel olarak incelemek, toplanan veriler ve nesnel ölçütler aracılığı ile bilimsel bir yöntem geliştirmektir. Dolayısıyla realist yaklaşımlardan ayrıldıkları nokta yöntemsel bir içeriğe sahiptir.⁸ Başka bir deyişle sistem yaklaşımları uluslararası sistemi tarif edip dış politika analizine yer vermezken, dış politika kuramı bu uluslararası sistemin devletler tarafından nasıl algılandığı ve belirli durumlarda hangi kararların alındığı konusuna eğilir. Böylece devletlerin dış politika kararlarındaki düzenlilikleri, süreklilikleri ve belirli davranış kalıplarını tespit etmek mümkün olacaktır. Fakat bu yaklaşımlar analiz düzeyini sistemden ulusala indirmekle birlikte devletlerin ve siyasal rejimlerin kendine özgü karakterleri ile dış politikaları arasındaki bağlantıyı yeterince açıklamamaktadırlar.

Neo-realizm, devletlerin dış politikalarının anarşi ortamında süre giden güç mücadelesi ekseninde belirlendiğini savunur. Güç ve güç değerlendirmeleri dış politika analizinin merkezinde yer alır. Güç mücadelesi ve anarşik uluslararası sistem gibi etkenlere değil fakat uluslararası kapitalist sistemin dinamiklerine önem veren az gelişmişlik, bağımlılık ve dünya-sistemi kuramları da sistem yaklaşımını sürdürmektedirler.⁹ Dış yatırımlar, uluslararası ticaret ve finans, devlet-dışı ekonomik aktörler ağırlıklı bir yere sahiptir. Fakat devletlerin az gelişmişliğinin içsel faktörleri fazla hesaba katılmamaktadır. Esas vurgu uluslararası kapitalist sistemin ve büyük kapitalist devletlerin sistemsel baskılarına yöneliktir.

İdealist yaklaşımlar ise dış politikaya dair açıklamalarında içsel etkenlere ve bu arada siyasal rejimin karakterine önem vermekle birlikte neo-realizmin yukarıdan aşağıya doğru tanımlayabileceğimiz sistem düzeyindeki analizlerini muhafaza ederler. İdealist yaklaşım anlaşmazlık ve gerilimlerin ardında siyasi ve sosyal mekanizmaların bulunduğunu, uluslararası uyumsuzlukları ve savaşları önlemek için barış ve demokrasiyi geliştirecek kurum ve mekanizmaların inşa edilmesi gerektiğini savunur.¹⁰ Neo-liberal yaklaşım da sistem analizini dış politika analizine tercih eder. Bu yaklaşımı neo-realizmden ayıran unsur anarşi ortamında hareket eden rasyonel birimlerin her zaman çatışmaya eğilimli olmadıkları, işbirliğinin mümkün olduğu düşüncesidir.¹¹

Demokratik barış kuramı, sistem yaklaşımlarından farklı olarak analiz dü-

8 M. Fatih Tayfur, "Dış Politika", Atilla Eralp (ed.), Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005 içinde s. 72.

9 Hurrell, a.g.m., s. 35-36.

10 Tayfur, a.g.m., s. 79.

11 Ainley, a.g.e., s. 67-68.

zeyini iç siyasal sisteme taşımaktadır. Buna göre demokratik rejimler diğer rejimlere oranla daha barışçıldır ve en azından birbirlerine karşı savaşa başvurmazlar. Otoriter ve baskıcı rejimler ise savaşa eğilimlidirler. Dolayısıyla demokratik rejimlerin yaygınlaşması uluslararası barış ve işbirliğini geliştirir. Gerçekten demokratik devletlerin birbirleri ile savaşmadığı tezi henüz çürütülemediği. Fakat bu kuram otoriter, baskıcı rejimlerin ya da diktatörlüklerin neden her zaman için savaşa eğilimli olmadıklarını açıklayamamaktadır. Otoriter rejimlerin saldırganlıktan, savaşlardan, serüvencilikten uzak durabileceğini gösteren birçok örnek vardır.¹² Bunun yanı sıra demokratik rejimlerin barışçı oldukları tezi de tartışmaya açıktır. Demokratik devletler kendi aralarında savaşmasalar da otoriter, baskıcı, anti-demokratik, gelişmemiş devletlere karşı savaşa başvurabilmektedirler. Dolayısıyla demokratik barış kuramının savunduğunun tersine demokratik kurumsal mekanizmalar, liderlerin savaş kararı almalarını zorlaştırmakta fakat engelleyememektedir.¹³ Üstelik otoriter rejimlere yönelik bu savaşlar her zaman demokrasiyi yayma gibi bir amaca hizmet etmemekte zaman zaman emperyalist güdüler de bu savaşlara yol açabilmektedir.

2.2. Konstrüktivist Yaklaşım ve Devlet Kimliği

Siyasal rejimin dış politika üzerindeki etkilerini anlayabilmemiz için devletlerin tarihi deneyimlerine yer veren bir açıklamaya gerek vardır. Bu noktada kimlik kavramını uluslararası ilişkiler kuramına dâhil eden konstrüktivist yaklaşım öne çıkmaktadır. Konstrüktivizmin en önemli temsilcisi Alexander Wendt'e göre kimlikler çıkarılardan önce gelir, çünkü bir aktör kim olduğunu bilmeden ne istediğini bilemez.¹⁴ Buna göre, bir yanda tarihsel deneyimin oluşturduğu siyasal rejim ve o rejimin temsil ettiği siyasal kimlik, öte yanda diğer devletlerle ve genel olarak uluslararası ortam ile etkileşim sonucu ortaya çıkan dış politika kimliği devletlerin dış politikalarını belirleyen en önemli etken haline gelmektedir.

Neo-realizm dış politikayı belirleyen en önemli etken olarak uluslararası sistemin yapısını daha doğrusu maddi güç dağılımını kabul etmekteydi. Konstrüktivizmde ise maddi güç dağılımının yerini söz konusu devletin uluslararası sistemdeki ve/veya bölgesel alt sistemdeki coğrafi, toplumsal, kültürel ve düşünsel pozisyonu almaktadır. Uluslararası ortamda bulunan pozisyonun yanı sıra özneler arası karşılıklı etkileşim yoluyla inşa edilen biz ve öteki kavramları ve bu kavramlar üzerine kurulan algı ve beklentiler devletlerin dış politikalarını belirlemektedir.¹⁵ Kısacası devletlerin dış politikadaki algılamalarını ve davranışlarını yalnızca maddi

12 Hurrell, a.g.m., s. 48.

13 Robert Frank, "Political Regimes and Foreign Policies: Attitudes Towards War and Peace", José Flávio Sombra Saraiva (ed.), *Foreign Policy and Political Regime*, Brasília: Instituto Brasileiro de Relações Internacionais, 2003 içinde s. 82.

14 Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999, s. 231

15 Alexander Wendt, "Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics", *International Organization*, Cilt 46, Sayı 2, 1992, s. 397

gost

Akademik
Bakış

17

Cilt 4 Sayı 8
Yaz 2011

güç dağılımı değil aynı zamanda temsil ettikleri kimlik etkilemektedir. Örneğin, ABD'nin, İsrail'de bulunduğu tahmin edilen nükleer silahlardan rahatsızlık duymaması, buna karşılık İran'ın geliştirme ihtimali olan nükleer silahlardan tedirgin olması maddi güç dağılımı ile açıklanamaz. Oysa konstrüktivizme göre bu çelişkinin açıklaması basittir: bir ülke dosttur, diğeri düşmandır. Neo-realizmde belirleyici olarak kabul edilen maddi güç dağılımı, gücün dostta mı yoksa düşmanda mı olduğu algısıyla birlikte düşünüldüğünde anlam kazanmaktadır.¹⁶

Kimliklerin önemi bu şekilde teslim edildikten sonra bu kimliklerin nasıl edinildikleri sorusu gündeme gelmektedir. Bu noktada Wendt'in temsil ettiği yaklaşım sistem analizini sürdürmektedir. Wendt, dış politika üzerinde iç siyasal yapının etkisinin önemini kabul etmekle birlikte tıpkı Waltz gibi dış politika analizi yerine uluslararası siyaset ile ilgilenmektedir.¹⁷ Buna göre devletlerin tarihsel süreçte birbirleri ile girdikleri ilişkilerin getirdiği tecrübe biz ve öteki algılamalarını belirlemektedir. Karşılıklı etkileşim, kimlikleri biçimlendiren en önemli etken olmaktadır. Devletlerin genel olarak uluslararası sistemle etkileşimleri de kimlikleri etkilemektedir. Bu yolla devletler paylaşılan kural ve değerler geliştirmektedirler. Böylece uluslararası sistemin maddi değil ama kültürel ve düşünsel temelleri inşa edilmektedir.

Konstrüktivizm, sistem yaklaşımını sürdürse de kimlik ve normlara yapılan vurgu dış politika analizlerine önemli bir katkı olarak değerlendirilebilir. Devlet davranışlarını güç dengesi ve bürokratik siyaset gibi maddi temellerden ziyade kültürel ve kurumsal unsurlarla açıklayan konstrüktivist yaklaşım, dış politikaya etki eden uluslararası ortamın yanı sıra içsel çevreye de uygulanabilmekte, devlet kimliğini oluşturan iç kültürel etkenleri de analize dâhil etmeyi mümkün kılmaktadır.¹⁸ Konstrüktivizm bu olanağı sunsa da iç etkenleri ihmal etmeyi sürdürmektedir. Bu bakımdan devletlerin kimlik oluşum süreçlerinde iç etkenleri de kapsayacak bir yaklaşım geliştirilmesi gerekmektedir.¹⁹

Konstrüktivizmin uluslararası ilişkiler analizinin merkezine koymaya çalıştığı kimlik kavramının içsel boyutlarını bu şekilde analize dâhil etmek, kimlik kavramı aracılığı ile siyasal rejimin dış politika üzerindeki etkilerini anlamamıza yardımcı olacaktır. Fakat öncelikle devlet kimliği kavramı ile ne anladığımızı açıklamamız gerekmektedir. Ulusal kimliğin tarihsel, kültürel ve toplumsal içeriğinden farklı olarak devlet kimliği bir devletin siyasal rejiminin genel karakterini yansıtmaktadır. Ulusal kimlik ile devlet kimliğini bu şekilde birbirinden ayırmak

16 Yücel Bozdağlıoğlu, "Constructivism and Identity Formation: An Interactive Approach", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 3, Sayı 11, 2007, s. 134.

17 Wendt, *Social Theory of...*, a.g.e., s. 11.

18 Ronald L. Jepperson v.d., "Norms, Identity, and Culture in National Security", Peter J. Katzenstein (ed.), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, New York: Columbia University Press, 1997 içinde s. 33-34.

19 Jeffrey T. Checkel, "The Constructivist Turn in International Relations Theory", *World Politics*, Cilt 50, Sayı 2, 1998, s. 341.

ulus-devlet modelinin geçerli olmadığı toplumların iç ve dış politikalarını açıklayacak bir yöntem de sunmaktadır.²⁰ Diğer yandan ulusal kimlik devlet kimliğinin en önemli içsel belirleyicisi olmakla birlikte belirli bir özneliği de içermektedir. Farklı nitelikleri (etnik, dini, tarihi, kültürel vs.) öne çıkaran farklı ulusal kimlik tanımları yapılabilmektedir. Devlet kimliği ise dış politika analizinde daha nesnel bir kavram olmaktadır.²¹

Ulusal kimlik ile devlet kimliğini ayırdıktan sonra devlet kimliğinin nasıl tanımlandığına bakabiliriz. Devlet kimliği söz konusu devletin siyasal rejiminin kendisini meşrulaştırdığı *raison d'etat* (varoluş sebebi) ile yakından ilişkilidir. Her siyasal rejim kendisini belirli bir varoluş nedeni ile tanımlamakta, bu nedene uygun bazı ilkeler ve davranış kalıpları geliştirerek, varlığını sürdürme eğilimindedir. Bu ilke ve davranış kalıpları o siyasal rejimin genel karakterini, eğilimlerini ve iç ve dış politikasının genel çerçevesini oluşturmaktadır. Başka bir deyişle iç ve dış politikadaki sürekliliğin esas kaynağını siyasal rejim belirlemektedir. Böylece inşa edilen devlet kimliği, devletin iç ve dış politikasını tayin etmektedir. Siyasal rejimleri temsil ettikleri devlet kimliği ile ilişkilendiren bu yaklaşım, belirli siyasal rejim tipleri ile belirli dış politika ilkeleri arasında nedensel bir ilişki aramak yerine her siyasal rejimin kendine özgü tarihi, toplumsal, kültürel niteliklerini ortaya koymamıza imkân vermektedir.

Devlet kimliğini belirleyen en önemli unsurlardan biri de siyasal rejim içerisinde etkili olan siyasal seçkinlerdir. Siyasal rejim içerisindeki başat gruplar ya da bireyler devlet kimliğinin tanımlanmasında etkin olmaktadır. Bu gruplar ve bireyler kendi siyasal düşüncülerini ve kimliklerini devlet mekanizması içerisinde kurumsallaştırma eğilimindedir.²² Böylece belirli bir siyasal seçkin tabakasının ideolojisi siyasal rejimin resmi ideolojisi haline dönüşmekte, devlet kimliği de buna göre şekillenmektedir.

Daha önce açıkladığımız gibi konstrüktivist yaklaşım devletlerin sistemsel ilişkilerini esas alarak inşa edilen kimlikler üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu yaklaşıma iç etkenleri ve siyasal rejimin devlet kimliğinin inşasındaki etkisini dâhil etmek gereklidir. Fakat bunun anlamı devlet kimliğinin tek yönlü olarak inşa edilmesi değildir. Devlet kimliğinin inşasında iç ya da dış etkenleri tamamen dışlamanın mümkün olmadığını belirtmek gerekir. Zaman zaman uluslararası sistemin ya da bir devletin diğer devletlerle ilişkilerinin siyasal rejim üzerinde değişim baskısı yaratabildiği gözden kaçırılmamalıdır. Dolayısıyla devlet kimliği inşasının iç ve dış etkenlerin iç içe geçtikleri bir karşılıklı etkileşim süreci olduğu ifade edilmelidir. Devlet kimliğini; bir yanda o devlette süre giden siyasal rejimin genel nitelikleri, varoluş nedeni ve rejimde egemen olan siyasal seçkinlerin tutumları; öte yanda

20 Şaban H. Çalış, "Ulus, Devlet ve Kimlik Labirentinde Türk Dış Politikası", Şaban H. Çalış v.d. (ed.), *Türkiye'nin Dış Politika Gündemi: Kimlik, Demokrasi, Güvenlik*, Ankara: Liberte Yayınları, 2001 içinde s. 11.

21 Çalış, a.g.m., s. 16.

22 Bozdağlıoğlu, "Constructivism and Identity...", a.g.m., s. 139.

gss

Akademik
Bakiş

19

Cilt 4 Sayı 8
Yaz 2011

ise o devletin uluslararası ortam ile karşılıklı etkileşimi ve bu etkileşim sürecinde oluşturulan ortak algılama ve beklentiler belirlemektir. İşte bu bulgular ışığında Türk siyasal rejiminin genel niteliklerini ve inşa etmeye çalıştığı devlet kimliğini açıklamaya çalışabiliriz.

3. Türkiye'nin Siyasal Rejimi ve Dış Politika İlkeleri

3.1. Türk Siyasal Rejiminin Genel Özellikleri

Türk siyasal rejiminin varoluş nedeni, gerek kendi içerisindeki yozlaşma gerekse iç ve dış düşmanların işbirliği nedeniyle çöken Osmanlı İmparatorluğu'nun kül-lerinden doğan Türkiye Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğünün ve bağımsızlığının korunmasıdır. Türk siyasal rejimi bu iki konuda oldukça hassas ve egemenliği konusunda kısıkançtır. Yeni siyasal rejimi kuran kadrolar Osmanlı'nın son dönemlerinde yetişen, imparatorluğun çöküşünü engellemek için ellerinden geleni yapan asker/aydın bürokratlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla bu kadroların siyasal bilinçlerinde en etkili unsur devletin iç ve dış düşmanlara karşı varlığının sürdürülmesidir. Aşağıda ayrıntısına gireceğimiz üzere, Türkiye'nin dış politikasını ve özellikle komşuluk ilişkilerini belirleyen iç ve dış düşmanlarla çevrili olma algısının kökenleri Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş yıllarında bulunmaktadır. Daha da önemlisi Türkiye Cumhuriyeti iç ve dış düşmanlara karşı verilmiş bir ulusal kurtuluş mücadelesi sonrasında kurulmuştur. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin varoluş nedenini toprak bütünlüğü ve bağımsızlığın tüm düşmanlara karşı korunması olarak özetleyebiliriz.

Türk siyasal rejiminin bir diğer özelliği imparatorluk mirasının reddi ve modern bir ulus-devlet yaratma hedefidir. Bu ulus-devlet Batılı bir modelde biçimlendirilecektir. Ulus-devletin oluşması sürecinde imparatorluğun dini vasıfları tasfiye edilecek yeni rejim laiklik temelinde inşa edilecektir. Toplumsal yaşamdan İslamiyet'in görünürlüğü azaltılmaya ve dinin devletin denetimine alınmasına çalışılacaktır. Cumhuriyet rejimi yüzünü tamamen Batıya dönecek ve Batılı bir devlet kimliği tanımlayacaktır. Bu da dış politikanın Batıcı karakterinin oluşmasında en önemli faktör olacaktır.

Türk siyasal rejimi bir cumhuriyet rejimidir. Cumhuriyetçilik siyasal rejimin en temel ilkesidir. Cumhuriyet rejiminin en belirgin özelliği ise kişisel çıkardan çok toplumsal yarara vurgu yapması ve devleti üniter bir yapıda örgütlemesidir.²³ İmparatorluğun çok sayıda etnik ve dini unsur barındıran yapısından ulus-devlete geçiş cumhuriyet rejimi ile mümkün olmuştur. Tek devlet, tek millet ilkesi ile hareket eden cumhuriyet rejiminin demokratik olmaktan çok otoriter olduğunu söyleyebiliriz. Diğer taraftan ulusal kurtuluş mücadelesini veren ve Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran kadroların da büyük ölçüde asker kökenli olduğu unutulmalıdır. Askeri yapının etkinliği Türkiye Cumhuriyeti'nin otoriter karakterini güç-

23 Cevat Okutan, Fulya Ereker, "Türk Dış Politikasının Belirlenmesinde 'Rejim' Unsuru", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 4, Sayı 8, 2005, s. 191.

lendirmiştir. Ayrıca Cumhuriyetçilik ilkesi ve bu askeri yapı Türk dış politikasında güvenlik algısının oynadığı rolü de anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Türk siyasal rejimini kuran siyasal seçkinlerin önemli ölçüde asker kökenli olduklarını ifade ettik. Dolayısıyla Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)'nin siyasal hayattaki etkinliğinin kökenlerini Osmanlı döneminde bulabiliriz. Osmanlı geleneği asker ile devlet arasındaki sıkı bağa dayanmış, askeri bürokrasi devlet yönetiminde en etkili sınıflardan birini oluşturmuştur.²⁴ Bu durum cumhuriyet dönemine de miras kalmıştır. Diğer yandan, Osmanlı İmparatorluğu'nun savunmacı reel-politiği gereği reform girişimlerinde öncelik her zaman için orduya verilmiş, ıslahat yapmak ve orduyu güçlendirmek Osmanlı yönetimince en çok önem verilen konu olmuştur.²⁵ Reformların ordudan başlamasının sonucu olarak, ordu mensupları iyi eğitilmiş, ilerici ve reformların taşıyıcısı siyasal seçkinleri oluşturmuşlardır.²⁶ Başka bir ifade ile ordu modernleşmenin de taşıyıcısı olmuştur. Kurtuluş Savaşı sırasında ve Cumhuriyetin ilanında ve pekiştirilmesinde ordunun oynadığı rol çok etkili olmuştur. Dolayısıyla TSK, toprak bütünlüğünün ve siyasal birliğin yanı sıra cumhuriyetin ve seküler rejimin dış düşmanlara olduğu kadar iç düşmanlara karşı korunmasından da sorumlu kabul edilmiştir.²⁷

Bu askeri yapı ülke içerisinde çeşitli toplumsal ve siyasal gruplarla ittifak halinde Türk siyasal rejiminin egemen seçkinlerini oluşturur. Türk siyasal rejiminin, bu seçkinlerce tanımlanan resmi ideolojisi Kemalizm'dir. Bu ideoloji devlet kimliğinin oluşumunda çok önemli bir rol aldığı gibi Türkiye'nin siyasal sisteminde bir meşruiyet ölçütü de olmaktadır. Bu ideolojinin dışına çıkan siyasal aktörler ya tasfiye edilmekte ya da bu meşruiyet zeminine dönmek zorunda kalmaktadırlar. Türkiye'nin dış düşmanlara karşı korunmasından sorumlu olduğu kadar iç düşmanlara karşı da korunmasından sorumlu olan TSK, Türk siyasal rejiminin garantörü konumundadır. Silahlı Kuvvetler siyasal rejimin ve onun temel ilkelerinin tehdit edildiğini hissettiği anda siyasal sisteme müdahale etmekten geri durmamaktadır.

Türk siyasal rejiminin bu temel özellikleri ışığında Türk dış politikasında nasıl bir rol oynadığını ele alabiliriz. Türkiye'nin siyasal rejiminin dış politikaya olan etkilerini iki başlık altında inceleyeceğiz. Birincisi imparatorluk mirası üzerine bir ulus-devlet kurma ve uluslaşma sürecinin getirdiği iç ve dış istikrar arayışının statükocu ve dengeci bir dış politikaya yol açmasıdır. İkincisi ise siyasal rejimin Batıcı niteliği nedeniyle Batı yönelimli dış politikanın benimsenmesidir. Siyasal

24 Nilüfer Narlı, "Civil-Military Relations in Turkey", Philipp H. Fluri v.d. (ed.), *The Evolution of Civil-Military Relations in South East Europe: Continuing Democratic Reform and Adapting to the Needs of Fighting Terrorism*, Physica-Verlag Heidelberg, 2005 içinde s. 230.

25 Daha detaylı bilgi için bkz. William Hale, *Türk Dış Politikası: 1774-2000*, Petek Demir (çev.), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2003.

26 Ali L. Karaosmanoğlu, "The Evolution of the National Security Culture and the Military in Turkey", *Journal of International Affairs*, Cilt 54, Sayı 1, 2000, s. 204-206.

27 Karaosmanoğlu, a.g.m., s. 213.

gost

Akademik
Bakiş

21

Cilt 4 Sayı 8
Yaz 2011

rejimin dış ilişkiler üzerindeki iki yönlü etkisi, Baskın Oran'ın Türk dış politikasında sürekliliği sağlayan iki unsur olarak gösterdiği Batıcılık ve statükoculuk siyaseti ile de örtüşmektedir.²⁸ Dikkatle bakıldığında Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni bir siyasal kimlik inşa ettiği görülecektir. Bu bölümde söz konusu kimlik inşasının bir tarafta içerideki tarihsel, toplumsal ve siyasal zeminini öte yanda dışsal çevre ile etkileşim zeminini ele almaya çalışacağız.

3.2. Rejimin İstikrar Arayışı ya da Yurtta Sulh Cihanda Sulh

Türk dış politikasında ve güvenlik algılamalarında en çok tartışılan konulardan bir tanesi Türkiye'nin içerisinde yer aldığı coğrafi düzlem ve komşuluk ilişkileridir. Örneğin Baskın Oran'a göre komşularının sayısının ve niteliğinin (kabahatin kimde olduğundan bağımsız olarak) güven telkin etmemesi, çeşitli jeostratejik bölgelere yakınlığı (Kafkaslar, Ortadoğu, Balkanlar, Akdeniz, Avrupa vs.), Doğu-Batı ve Kuzey-Güney eksenlerinin kesişme noktasında olması Türkiye'yi çok karmaşık bir güvenlik düzlemine itmektir.²⁹ Haluk Ülman ise dış politikamıza yön veren önemli etkenlerden birinin coğrafi durumumuz olduğunu belirtir. İki süper güçten biri olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile sınır komşusu olunması, SSCB'nin Akdeniz'e çıkış kapısı olan Boğazlara sahip olunması ve uluslararası güçler arasında her zaman rekabete sahne olan Ortadoğu bölgesine komşu olunması nedeniyle, coğrafya, Türkiye'nin güvenliğini ve dış politikasını doğrudan etkilemektedir.³⁰ Son olarak da emekli General Şadi Ergüvenç, Türkiye'nin ünlü olduğu bir konu varsa onun da zorlu komşulukları olduğunu belirtir.³¹ Bu örnekler çoğaltılabilir. Özet olarak şunu açıkça söyleyebiliriz: Türk dış ve güvenlik politikası Türkiye'nin iç ve dış düşmanlarla çevrili olduğu algılaması üzerine kurulmuştur.

Pınar Bilgin, iç ve dış düşmanlarla çevrelenme endişesi temelinde şekillenen coğrafi determinizmin Türkiye'nin geleneksel ulusal güvenlik politikasının en önemli etkenlerinden bir olduğunu belirtir.³² Buna göre Türkiye çok riskli bir coğrafyada çok ciddi meydan okumalarla karşılaşmakta ve coğrafyanın önceden belirlediği değişmez gerçekler, güvenlik politikasının realist ilkelerle tanımlanmasını zorunlu kılmaktadır. Burada, siyasal seçkinlerin, Türkiye'nin güvenlik anlayışını söylem yoluyla nasıl inşa ettikleri ifade edilmektedir. Fakat bu ifade Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafyanın tehdit unsurları içermediği anlamına gelmez. Coğrafyanın dayattığı koşulların değişmez nitelikte ve temel belirleyici

28 Baskın Oran, "Türk Dış Politikasının Kuramsal Çerçevesi", Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 1, 13. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008 içinde s. 46-53.

29 Oran, "Türk Dış Politikasının...", a.g.m., s. 24-27.

30 Haluk Ülman, "Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler (1923-1968) I, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 23, Sayı 3, 1968, s. 256.

31 Şadi Ergüvenç, "Turkey's Security Perceptions", *Perceptions: Journal of International Affairs*, Cilt 3, Sayı 2, 1998, s. 32.

32 Pınar Bilgin, "Türkiye-AB İlişkilerinde Güvenlik Kültürünün Rolü", Cem Karadeli (ed.), *Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye*, İstanbul: Ayraç Yayınevi, 2003 içinde s. 208-210

olmadığı, ulusal güvenlik politikasını etkileyen birçok etkenden yalnızca bir tanesi olduğu ifade edilmektedir.³³ Bununla birlikte Türkiye, coğrafyasından kaynaklanan son derece somut ve ağır güvenlik sorunlarıyla karşılaşmıştır. Bu sorunlar büyük ölçüde komşu devletlerle yaşanan egemenlik anlaşmazlıklarından ve içerideki ayrılıkçı hareketlerden kaynaklanmıştır.

Görüldüğü üzere Türkiye'nin zorlu komşuluk ilişkileri coğrafi düzlem, stratejik konum ve komşuların niteliği ile açıklanmaktadır. Oysa en az bunlar kadar önemli bir etken Türk siyasal rejiminin imparatorluktan ulus-devlete geçiş sürecinden kaynaklanmaktadır. Türk dış politikasındaki bu iç ve dış tehdit algılamalarının kaynağını Osmanlı'dan devralınan imparatorluk mirasında bulmak mümkündür. Türkiye Cumhuriyeti, bu zorunlu miras üzerine bir ulus-devlet inşa etmek zorunda kalmıştır.³⁴ Türk siyasal rejiminin sahip olduğu bu miras Türkiye'nin dış ve güvenlik politikası üzerinde çok önemli etkilerde bulunmuştur.

İlk olarak, Osmanlı İmparatorluğu son yüzyılı boyunca sürekli olarak ayrılıkçı hareketlerle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Türkiye'nin ulusal bütünlüğüne yönelen ve dış güçlerce desteklenen ayrılıkçı tehditler hem Türk siyasal seçkinleri üzerinde hem de Türk halkı üzerinde bugün de izlerini bulabileceğimiz çok ciddi psikolojik etkiler bırakmıştır.³⁵ Dolayısıyla imparatorluk rejimi dağılmakta fakat yerine bir ulus-devlet kurulamamaktadır. İmparatorluğu ve onu oluşturan dini ve etnik unsurları bir arada tutmak için ciddi bir çaba sarf edilmekte, uluslaşma süreci bu nedenle ertelenmektedir. Dolayısıyla Cumhuriyet rejimi bir yandan imparatorluğu tasfiye etmek bir yandan da geç bir uluslaşma sürecini başlatmak zorunda kalmıştır. Bu zorunluluğun doğal sonucu ise eski imparatorluk toprakları ile bağların koparılması ve bütün enerjinin iç bütünleşmeye harcanmasıdır. Günümüz Türk dış politikasında gündemi işgal eden neo-Osmanlılık tartışmaları Türkiye'nin yakın siyasal coğrafyası ile kopardığı bağlarını yeniden kurma arayışları nedeniyle doğmuştur. Son olarak şunu da belirtelim ki Türkiye'nin yakın coğrafyasına bu kadar uzak bir siyaset izlemesi sık sık eleştirilere maruz kalmaktadır. Oysa imparatorluk mirası üzerine bir ulus-devlet kurmak zorunda kalan siyasal rejimin bu dış politik tercihi dönemin koşulları gereği anlaşılabilir hatta gerekli bir tercihtir.

Yine imparatorluk mirasından kaynaklanan fakat dışsal bir unsur daha Türk dış politikasına etki etmektedir. Türkiye'nin (İran hariç) bütün sınır komşuları ve diğer yakın komşularının önemli bir kısmı çok uzun yıllar Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğinde yaşamışlardır. Osmanlı egemenliğinde yaşayan bu milletlerin birçoğu da Osmanlı'ya karşı bağımsızlık mücadelesi vermişlerdir. Dolayısıyla Türkiye'ye komşu devletlerin bağımsızlık ve uluslaşma tarihlerine

33 Bilgin, "Türkiye-AB İlişkilerinde...", a.g.m., s. 210.

34 Okutan, Ereker, a.g.m., s. 195.

35 Mustafa Aydın, "Securitization of History and Geography: Understanding of Security in Turkey", *Southeast European and Black Sea Studies*, Cilt 3, Sayı 2, 2003, s. 168.

gost

Akademik
Bakış

23

Cilt 4 Sayı 8
Yaz 2011

baktığımızda pek olumlu bir 'Türk imgesi' ile karşılaşmayız. Türkler bu ulusların birçoğu için öteki kimliğini temsil etmektedir. Türkiye'nin komşularının güven telkin etmemesinin belki de en önemli nedeni budur. Wendt'in belirttiği gibi özneler arası karşılıklı etkileşim yoluyla biz ve öteki algılamaları oluşmakta ve bu şekilde oluşturulan kimlikler devletlerin birbirlerine karşı izledikleri siyasetleri belirlemektedir.³⁶ Dolayısıyla Türkiye'nin yakın coğrafyasına olan ilgisinin azlığını ve komşularından kaynaklanan tehdit algılamalarını yalnızca güç değerlendirmeleri ve coğrafi etkenlerle açıklamak mümkün değildir. Tarihsel süreçte inşa edilen kimliklerin de hesaba katılması gerekmektedir.

Ulus-devlet kurma süreci ulusal düzeyde barış ve bütünlüğün sağlanmasını ve yeni bir toplumsal yapılanmayı gerektirir. Siyasal rejimin baş etmesi gereken bu süreç iç istikrarı zorunlu kılmaktadır. *Yurtta sulh cihanda sulh* şeklinde tanımlanan dış politika bu zorunluluk ışığında anlaşılabilir. Bu zorunluluğu Oral Sander şu şekilde açıklar:

*"Modernleşme yolunda toplumsal ve ekonomik düzenlemeleri başlatarak "yurtta barış"ı kurmaya yönelik çabaları, serüvencilikten, devletler arasındaki ideolojik farklılıkları abartmaktan ve geçmiş düşmanlıkları canlı tutmaktan arınması gereken "dünyada barış" politikasını doğrudan etkilemiştir. Böyle bir politika da yeni kurulan devlete iç barış ve kararlığın temelini hazırlayan düzenlemeleri başlatıp sürdürebilecek zaman ve olanakları sağlamıştır."*³⁷

Türkiye'nin kuruluşundan bugüne sürdürdüğü statükocu ve dengeci dış politika, siyasal rejimin iç ve dış istikrar ihtiyacından kaynaklanmıştır. Gereksinim duyulan dış istikrar her zaman sağlanamamış olsa da Türkiye bu istikrarı sağlayacak uluslararası ve bölgesel yapılanmaları aktif bir şekilde desteklemiştir.

Statükocu dış politikanın Osmanlı'dan miras alınan diplomasi geleneği ile de doğrudan ilgisi vardır. Baskın Oran'ın belirttiği gibi, Türk dış politikasının en temel ilkelerinden biri statükoculuktur ve bu ilkenin kökeni Osmanlı'nın Avrupa güç dengesini iyi kullanarak zayıfladıktan sonra bile uzun süre ayakta kalmasında yatmaktadır.³⁸ Osmanlı İmparatorluğu ile Avrupa arasındaki askeri dengenin Osmanlı aleyhine bozulduğu tarihlerden itibaren Osmanlı diplomasisine savunmacı bir reel-politik anlayış egemen olmuştur.³⁹ Tüm askeri ve diplomatik kaynaklar, özellikle son yüzyılda yaşanan toprak kayıplarını önlemek ve İmparatorluğun varlığını sürdürmek adına kullanılmıştır. Kısacası savunmacı, statükocu ve dengeci diplomasi geleneği Türkiye Cumhuriyeti'ne Osmanlı'dan miras kalmıştır.

3.3. Batılılaşma ve Batıcı Dış Politika

Türkiye Batıcı bir dış politika geleneğine sahiptir. *"Bir cumhuriyet olarak (...)*

36 Wendt; "Anarchy is What...", a.g.m., s. 397.

37 Oral Sander, "Türkiye'nin Dış Politikasında Sürekliliğin Nedenleri", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 37, Sayı 3-4, 1982, s. 110.

38 Oran, "Türk Dış Politikasının...", a.g.m., s. 23

39 Karaosmanoğlu, a.g.m., s. 201.

Türkiye'nin izlediği dış politikanın hiç değişmeyen temel bir özelliği vardır: Batı'ya yönelik olması."⁴⁰ Batıcı bir dış politika izlenmesinin birçok nedeni vardır. Bunların en önemlilerinden biri Türkiye'nin güvenlik ihtiyaçlarıdır. Dış politikadaki batıcılık, Avrupa devletler sisteminin bir parçası olma hedefinde somutlaşmaktadır. Bu hedef statükocu ve savunmacı dış politika çizgisi ile de örtüşmektedir. Osmanlı İmparatorluğu için Avrupa devletler sistemine dâhil olmak güç dengesinden yararlanarak bir Batılı güce karşı bir diğerini kullanma imkanı sunmaktadır. Cumhuriyet rejimi de aynı hedefe sahip çıkmış toprak bütünlüğünün ve ulusal bağımsızlığın korunması adına Batının güvenlik garantilerini sağlamaya çalışmıştır. Bu nedenle Türk siyasal rejimi Batılı, daha doğrusu Avrupalı bir kimlik benimsemiştir. Başka bir deyişle Türkiye, Avrupalı kimliğini Avrupa'ya kabul ettirdiği oranda kendisini güvende hissetmektedir.⁴¹

Türkiye'nin Batıcı dış politikasını yalnızca stratejik çıkarlar ve güvenlik değerlendirmeleri ile açıklamak mümkün değildir. Türk dış politikasını açıklayabilmek için Türk devletinin karakterine ve bu karakterin Türkiye'nin dış politikasını formüle ederken politika yapıcılara nasıl yardım ettiğine bakmak gerekmektedir.⁴² Türkiye'nin siyasal rejiminin ve dış politikasının Batıcı karakterinin kökenlerini Osmanlı modernleşmesinde bulmak mümkündür. Osmanlı aydınları modernleşmeyi Batılılaşma ile aynı anlamda kullanmışlardır. Osmanlı'nın gerçekleştirdiği reformların birçok nedeni ve esin kaynağı olsa da dönemin siyasal seçkinleri İmparatorluğu kurtarmanın tek yolu olarak Avrupa tarzı reformların hayata geçirilmesini görmüşlerdir.

Türkiye Cumhuriyeti de modernleşmeyi ve muasır medeniyetler seviyesine ulaşmayı aynı şekilde yorumlamıştır. Batılı işgalcilere karşı yürütülen mili mücadeleye bile "*özünde Avrupa modeline uygun bağımsız bir Türk ulus-devleti yaratma mücadelesini*" olmuştur.⁴³ Ulusal kurtuluş hareketinin kendine özgü bu niteliği Türkiye'nin doğulu kültür ve gelenek alanından koparılmasını ve Batılı bir ülkeye dönüştürülmesini gerektirmiştir. Rejimin bu karakteri de Türk dış politikasını doğrudan etkilemiştir.⁴⁴

Yeni rejimin ilk hedefi devletin sekülerleşmesi ve dini, toplumsal ve kültürel reformlar aracılığıyla Türkiye'nin İslami geçmişi ile bağlarını koparmak olmuştur. Böylece hukuk ve eğitim sisteminde ve genel olarak toplumsal yaşamda dinin etkisi ortadan kaldırılmak istenmiştir.⁴⁵ Kurulan siyasal rejimin İslam'ı bu şe-

40 Sander, a.g.m., s. 105

41 Pınar Bilgin, "Securing Turkey through Western-Oriented Foreign Policy", *New Perspectives on Turkey*, Sayı 40, 2009, s. 105-125.

42 Yücel Bozdağlıoğlu, *Turkish Foreign Policy and Turkish Identity: A Constructivist Approach*, Routledge: London, 2003, s. 57.

43 Sander, a.g.m., s. 107.

44 Sander, a.g.m., s. 111.

45 Bozdağlıoğlu, *Turkish Foreign Policy...*, a.g.e., s. 54.

gss

Akademik
Bakış

25

Cilt 4 Sayı 8
Yaz 2011

kilde dışlaması İslam ülkeleri ve Ortadoğu ile ilişkilerini asgari düzeyde tutmasını gerektirmiştir.⁴⁶

Türkiye'nin Batıcı dış politikasının en önemli göstergesi Batı ile kurumsal ilişkilerini geliştirme konusundaki kararlılığıdır. Avrupa'da özellikle 1945 sonrasında yaşanan ekonomik ve siyasal kurumsallaşma sürecinde Türkiye kurulan bu yeni düzenin bir parçası olmak ve uluslararası yalnızlığa itilmemek gayretinde olmuştur. Türkiye'nin Batı ile en önemli kurumsal bağlantısı NATO'dur. Realist bir yaklaşım Türkiye'nin NATO üyeliğini Sovyet tehdidi ile açıklayacaktır. Türkiye'nin NATO üyeliğinde Sovyet tehdidi çok önemli bir rol oynamıştır fakat tek etken bu değildir. Türkiye, Sovyet tehdidinin neredeyse tamamen ortadan kalktığı dönemlerde ve hatta Batı ittifakında sorun yaşadığı dönemlerde bile Batı ile bağlarını tamamen koparma yoluna gitmemiştir. Dolayısıyla NATO ittifakına katılımın önemli nedenlerinden birini cumhuriyet rejiminin Batılılaşma hedefinde bulmaktayız.

Yukarıda değindiğimiz gibi modernleşme Batılılaşma ile aynı anlamda kullanılmıştır. Bu düşünce 1945 sonrasında Batılı devletlerle ve kurumlarla her koşulda yakın işbirliği şeklinde yeniden yorumlanmıştır. Böylece "Batılılaşma iç ve dış politikanın genel felsefesi haline gelmiştir. NATO'ya katılım da bu felsefenin doğal sonucudur."⁴⁷ Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkilerini de aynı şekilde yorumlamak mümkündür. AB üyelik hedefi cumhuriyetin kuruluşundan itibaren Türkiye'yi Batı medeniyeti ile bütünleştirme felsefesinin doğal bir sonucudur. AB, ülkenin modernleşme ve Batılılaşma sürecini hızlandıracak bir araç olarak görülmüştür. Sadece ekonomik çıkarlar değil Batı ile bütünleşmenin uygarlaştırma misyonu vurgulanmıştır.⁴⁸

4. Türk Dış Politikasında Süreklilik ve Değişim

Çalışmamızın bu bölümünde Türk dış politikasının daha önce açıklamaya çalıştığımız temel ilkelerinin dönemsel olarak gösterdiği süreklilik ve değişim ele alınacaktır. Bir makalenin sınırlarını aşmamak adına ayrıntılı değil çok genel bir dönemleme yapılacaktır. Dönemlemede dikkat edilen bir diğer nokta iç politikanın olduğu kadar uluslararası ortamın da yansıtılmaya çalışılmasıdır. Öncelikle 1919-1945 yılları ele alınacaktır. Bu dönem Türkiye'de siyasal rejimin ve onun dış politika ilkelerinin inşa edildiği dönemdir. Bu dönem aynı zamanda iki büyük savaş arası döneme ve İkinci Dünya Savaşı'na denk gelmektedir. Daha sonra 1945-1990 yılları ele alınacaktır. Bu dönem ise çok partili hayata geçildiği ve siyasal rejimde önemli değişimlerin yaşandığı dönem olmuştur. Aynı zamanda uluslararası

46 M. Hakan Yavuz, "Turkish-Israeli Relations through the Lens of the Turkish Identity Debate", *Journal of Palestine Studies*, Cilt 27, Sayı 1, 1997, s. 243.

47 Mehmet Gönübol, "NATO, USA, and Turkey." *Turkey's Foreign Policy in Transition, 1950-1974*, Kemal H.Karpat (ed.), Leiden: E.J.Brill, 1975 içinde s. 25.

48 Atilla Eralp, "Turkey and the European Community in the Changing Post-War International System" *Turkey and Europe*, Canan Balkir, Alan M.Williams (ed.), London and New York: Pinter Publishers Ltd., 1993 içinde s. 27

ortamda Soğuk Savaş'ın hüküm sürdüğü ve devletlerin dış politikaları üzerinde uluslararası yapının ciddi bir etki oluşturduğu dönemdir. Son olarak ise 1990'dan günümüze dek olan süreç ele alınacaktır. Bu dönem ise uluslararası sistemde keskin bir kırılmanın yaşandığı, ulusal düzeyde ise rejim tartışmalarının yoğunluk kazandığı bir dönem olmuştur.

4.1. Kuruluş Yılları ve İkinci Dünya Savaşı

İlk olarak ele alacağımız bu dönem Türk siyasal rejiminin inşa edildiği ve dış politika ilkelerinin tanımlandığı dönem olmuştur. Yukarıda Türkiye'nin siyasal rejiminin genel özelliklerini ve dış politika ilkelerini tartışırken büyük ölçüde bu dönemde yaşanan gelişmelere atıf yapılmıştır. Dolayısıyla tekrardan kaçınmak amacıyla burada özet bir açıklama getireceğiz. Türkiye'yi yukarıda tarif ettiğimiz dış politika ilkelerini izlemeye zorlayan iç ve dış etkenlere değinmekle yetineceğiz.

Ele aldığımız dönemde Türk siyasal rejiminin en önemli önceliği Batılı tarzda bir ulus-devlet inşa etmektir. Bunun yanı sıra modernleşmek ve muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak en önemli hedef olarak görülmektedir. Bu hedefler Batılılaşmak ile aynı anlamda değerlendirilmektedir. Yeni rejimin gerçekleştirdiği devrimler bu hedefler doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Kısaca ifade etmek gerekirse Türkiye siyasal, toplumsal ve ekonomik olarak çok köklü değişimler yaşamaktadır ve bu değişimlerin genel karakterini Türk siyasal rejiminin Batıcı nitelikleriyle açıklamak mümkündür. Buradan hareketle Türkiye'nin bu dönemde dış politikaya fazla öncelik tanımadığını söyleyebiliriz. Daha doğru bir ifadeyle Türkiye'nin önceliği siyasal rejimin konsolidasyonu, ulus-devletin inşası, modernleşme, iç istikrarın ve kalkınmanın sağlanması olmuştur. Dış politikanın temel hedefi ise bütün bu önceliklerin gerçekleştirilmesi için uygun bir dış siyasal ortam yaratılmasıdır.

Türkiye'nin imparatorluk mirasını tasfiye etmesi ve ulus-devlet inşası dış politikada da yeni yönelimleri beraberinde getirmiştir. En önemlisi Türkiye kendisini Misak-ı Milli ile sınırlamıştır. Bu sınırların dışındaki topraklar ile bağıni koparmıştır. Bir diğer konu ise İmparatorluğun son dönemlerinde izlenen irredentist politikalardan vazgeçilmesidir. Böylece Türkiye bütün enerjisini iç sorunlarını çözmeye harcamıştır. Dış politikada ise istikrar arayışında olmuştur. Daha önce de belirttiğimiz gibi bu politika *yurtta sulh cihanda sulh* şeklinde tanımlanmıştır. Böylece Türkiye kendisini uluslararası sorunlardan mümkün oldukça soyutlamaya çalışmıştır.

Türkiye uluslararası sorunlardan uzak durmak, dış politikada dengeyi koruyabilmek (Ankara üzerinde artan Moskova etkisinin burada etkisi yadsınamaz) ve bu noktada Batı ile yeni bir süreci İngiltere üzerinden başlatabilmek, içeride ve yakın çevresinde geçiş sürecinde istikrarlı bir alan oluşturabilmek için bazı stratejiler izlemiştir. İlk olarak Fransa ve İngiltere ile sorunlarını çözmeye öncelik vermiştir. Lozan Barış Antlaşması'nda çözüme ulaşmayan konular birer birer çözümlenmeye başlamıştır. Bu kapsamda Musul sorunu Türkiye'nin bir anlamda

gss

Akademik
Bakış

27

Cilt 4 Sayı 8
Yaz 2011

geri adım atmasıyla çözümlenmiş (Ankara Antlaşması, 5 Haziran 1926), Milletler Cemiyeti'ne üye (18 Temmuz 1932) olunmuş ve Montreux Boğazlar Sözleşmesi'ne (20 Temmuz 1936) imza atılmıştır. Son olarak ise Hatay sorunu Türkiye'nin lehine sonuçlanmıştır (23 Haziran 1939'da).⁴⁹ Bütün bu sorunlar bir şekilde çözümlenerek dış politikada Türkiye'nin başını ağrıtan meselelerin ortadan kaldırılması ve içerideki önceliklerin yerine getirilmesi hedeflenmiştir.

İzlenen ikinci strateji ise İtalya ve Almanya'dan uzak durmak şeklinde olmuştur. Avrupa'nın giderek savaşa yaklaştığı bu ortamda Türkiye Balkanlar ve Akdeniz'den kendisine yönelen bir tehdit ile karşı karşıya kalmıştır. Özellikle İtalya'nın Akdeniz'deki yayılmacı politikası Türkiye için ciddi bir tehdit oluşturmuştur. Bu tehditlere karşı Yunanistan ile dostluk ilişkileri geliştirilmiş bazı bölgesel ittifaklar oluşturulmaya çalışılmıştır.⁵⁰

Türkiye'nin statükocu dış politikası İkinci Dünya Savaşı sırasında da sürdürülmüş, savaş diplomasisi statükonun korunması ve uluslararası dengenin Türkiye aleyhine bozulmasını önleme politikalarına örnek olmuştur. Türkiye büyük zorluklarla elde ettiği güvenliğini korumak adına savaşın dışında kalmayı tercih etmiştir. Savaş sırasında Türkiye'nin en büyük endişesi Polonya'nın başına geldiği gibi Almanya'nın ve SSCB'nin iki yönlü işgaline uğramak olmuştur.⁵¹ Yani toprak bütünlüğü kaygısı ulusal güvenlik politikasında birinci sıradaki önceliğini korumuştur. Hazır olunmayan ve Türkiye'nin çıkarlarını doğrudan ilgilendirmeyen bir savaşa sürüklenmekten kaçınılmıştır.

4.2. Soğuk Savaş Dönemi

Soğuk Savaş dönemindeki Türk dış politikasını ele alırken iki noktaya açıklık getirmemiz gerekmektedir. Birincisi Türkiye'nin yakın çevresinden algıladığı tehditler bu dönemde de varlığını sürdürmüştür. Dolayısıyla Türkiye'nin dış ve güvenlik politikasının en önemli özelliklerinden biri olan düşmanlarla çevrelenme algısı bu dönemde güçlü bir şekilde kendisini hissettirmiştir. Bu dönemde tehditler özellikle kuzeyden ve batıdan gelmektedir. Başka bir deyişle Türkiye'ye yönelik en önemli tehditler Sovyetler Birliği'nden ve Yunanistan'dan yönelmektedir. Dolayısıyla Türkiye için en önemli hedeflerden biri istikrarlı bir çevrenin inşa edilmesidir. Bu anlamda yurttan sulh cihanda sulh ilkesinin sürdürüldüğünü söyleyebiliriz.

49 Bazı görüşlere göre Türkiye'nin Hatay'ı topraklarına katması statükocu politikasıyla tezat bir gelişme olmuştur. Fakat Türkiye, uluslararası konjonktürden yararlanarak ve diplomatik yollarla sorunu çözmüştür. Bazı güç kullanma tehditleri olsa da güç kullanılmamış, uluslararası hukukun dışına taşılmamıştır. Ayrıca Hatay meselesi Türk dış politikasında ilkesel bir değişim yaratmamıştır. Bkz. Melek Fırat, Ömer Kürkçüoğlu, "Sancak (Hatay) Sorunu", Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 1, 13. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008 içinde s. 291-292.

50 Hale, a.g.e., s. 55-56.

51 Baskın Oran, "1939-1945: Dönemin Bilançosu", Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 1, 13. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008 içinde s. 388.

Fakat bu ilkenin sürdürülmesi için daha önceki dönemlerde olduğu gibi statükocu dış politikanın izlenmesi mümkün görünmemektedir. Bu noktada Soğuk Savaş dönemi Türk dış politikasıyla ilgili ikinci tespitimize değinebiliriz.

Soğuk Savaş öncesinde, çok kutuplu düzende Türkiye sürekli olarak denge siyaseti izlemiş fakat hiçbir uluslararası güç ile doğrudan ittifak yapmamıştır. Soğuk Savaş dönemi çok kutuplu sistemde olduğu gibi bir Batılı gücün bir diğerine karşı kullanılmasına imkân vermemiştir. İki kutuplu sistemde politika seçenekleri çok fazla değildir.⁵² SSCB'den kaynaklanan tehditler karşısında Türkiye, NATO'ya üye olarak doğrudan bir ittifak antlaşması ile güvenliğini sağlama yoluna gitmiştir. Böylece Soğuk Savaş boyunca Türkiye'nin ulusal güvenlik politikası NATO politikası ile özdeşleşmiştir.⁵³ Türkiye bu anlamda statükoculuk politikasını kısmen terk etmiş ve Batı bloğunda yer alarak uluslararası siyasette temel sorunların tarafları arasında yer almıştır. Özellikle 1945 sonrasında Avrupa'da yaşanan kurumsallaşma sürecine önem verilmiş ve bu sürecin dışında kalınmak istenmemiştir. 1945'e kadar kendisini uluslararası sorunlardan soyutlamaya çalışan Türkiye bu tarihten sonra uluslararası alanda yalnızlaşmayı başlı başına bir güvenlik sorunu olarak algılamıştır.

Sonuç olarak Soğuk Savaş döneminde Türk dış politikasında siyasal rejimin önceliklerinden kaynaklanan tarafsız ve statükocu dış politikanın terk edildiği görülmektedir. Bu durum daha çok uluslararası ortamdan kaynaklanmaktadır. Türkiye giderek uluslararası sorunlara dahil olmaktadır. Fakat Soğuk Savaş döneminde izlenen dış politikanın, siyasal rejimin bir başka özelliğinden -Batıcılıktan- kaynaklanan dış politika ilkesi ile uyumlu olduğu görülmektedir. Bu dönemde Türkiye Batı ile kurumsal bağlar kurmaya başlamıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin Soğuk Savaş dönemindeki Batıcı dış politikasını sadece stratejik nedenlerle açıklamak yetersiz kalmaktadır. Soğuk Savaş'ın sunduğu stratejik ortam Türk siyasal rejimini statükoculuk politikasını terk etmeye zorlamışsa da rejimin Batıcı politikası ile uyumlu bir dış politika izlenmiştir.

Diğer taraftan Türk siyasal rejimi ile ilgili bu dönemde yaşanan tartışmalara yer verebiliriz. Özellikle çok partili hayata geçişle birlikte 1950 tarihinde Demokrat Parti (DP) iktidara gelmiştir. Bu durum siyasal rejimin resmi ideolojisine yönelik çok ciddi bir meydan okumadır. Hatta bu meydan okuma resmi ideolojinin muhafazası için bir askeri darbe ile yanıt bulmuştur. Dolayısıyla DP yılları dış politika alanında da geleneksel ilkelere kopuş olarak yorumlanabilir. Fakat DP'nin bu ilkelere sadık kaldığı görülmektedir.

Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin NATO'ya üye olma hedefini sürdürmüştür. Daha önce belirttiğimiz üzere bu süreklilik Türkiye'nin

52 Hale, a.g.e., s. 109.

53 Faruk Sönmezoglu, II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası, İstanbul: Der Yayınları, 2006, s. 25-26.

gss

Akademik
Bakış

29

Cilt 4 Sayı 8
Yaz 2011

Batılılaşma felsefesinden kaynaklanmaktadır.⁵⁴ Ancak iki parti arasında bir fark görülmektedir. CHP NATO üyeliğini daha çok güvenlik algısından kaynaklanan nedenlerle desteklemektedir. DP ise kendi iktidarının garantisini daha çok ülkede çok partili hayatın sürmesi ve demokraside görmektedir.⁵⁵ Böylece DP Batıya yaklaşacak ve dış yardım almış olacaktır. DP, kendisini CHP yanlısı bir darbeden korumak arzusundadır.⁵⁶ Ayrıca DP'nin sosyal görüşleri kapitalist düzen ile uyumludur. Dolayısıyla NATO üyeliği oylandığı sırada TBMM'de tek bir red oyu dahi çıkmamıştır.

Son olarak Türkiye'nin Batı ile ilişkileri her zaman sorunsuz devam etmemiştir. 1960 sonrasında Kıbrıs meselesinde ve Yunanistan ile yaşanan diğer sorunlarda Türkiye'nin çıkarları ile Batı ittifakının çıkarlarının her zaman örtüşmediği görülmüştür. Johnson Mektubu olarak anılan ve 1964 yılında Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi gündeme geldiğinde dönemin ABD Başkanı Lyndon B. Johnson'ın, dönemin Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye gönderdiği mektup bu durumu tatsız bir biçimde ortaya koymuştur.⁵⁷ Böylece Batının güvenlik garantilerinin her zaman geçerli olmadığı anlaşılmıştır. Bu tarihten itibaren çok yönlü dış politika arayışları başlamıştır. SSCB ile yakınlaşma, yakın komşular ile ilişkileri iyileştirme, Arap dünyası ile temasları güçlendirme gibi gelişmeler bu süreçte yaşanmıştır. Fakat unutmamak gerekir ki Türkiye hiçbir zaman Batı ittifakından tamamen kopmayı gündeme getirmemiştir.

Özetleyecek olursak Türk siyasal rejimi bakımından Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin izlediği dış politikayı iki açıdan değerlendirebiliriz. Birincisi daha önceki dönemde Türkiye içerisindeki istikrar ihtiyacı nedeniyle kendisine bir güvenlik çemberi oluşturmaya çalışmıştır. Fakat Soğuk Savaş döneminde Türkiye ulusal güvenlik politikasını Batı bloğu ile özdeşleştirmiştir. Dolayısıyla daha önce statükocu olan dış politika nispeten daha aktif bir hale gelmiştir. Fakat yakın coğrafyadan kaynaklanan tehdit algısı bu dönemde de sürmüştür. İkincisi Türk dış politikasında sürekliliği sağlayan ve siyasal rejimin karakterinden kaynaklanan en önemli unsur Batıcılık olmuştur. Batıcı dış politika bu dönemde daha da güçlenmiştir. Özellikle Batı ile bugün de süren kurumsal ilişkiler bu dönemde kurulmuştur. Ne Türk siyasal rejiminde yaşanan değişimler ne de uluslararası ortamdan kaynaklanan etkenler Türk dış politikasının bu temel ilkesini değiştirmemiştir.

4.3. Soğuk Savaş Sonrasında Türk Dış Politikası

Soğuk Savaş sonrası dönem genel olarak dünya politikasında olduğu gibi Türk

54 Gönübol, a.g.m., s. 25.

55 Sönmezoğlu, a.g.e., s. 28.

56 Baskın Oran, "Türkiye'nin 'Kuzey'deki Büyük Komşu' Sorunu Nedir? (Türk-Sovyet İlişkileri 1939-1970)", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 25, Sayı 1, 1970, s. 73.

57 Sönmezoğlu, a.g.e., s. 207.; Söz konusu mektup ve sonrasında yaşanan gelişmelerle ilgili olarak daha detaylı bilgi için bkz. Halûk Şahin, *Gece Gelen Mektup: Türk-Amerikan İlişkilerinde Dönüm Noktası*, İstanbul: Cep Kitapları Yayını, 1987.

dış politikasında da bir kırılma noktası olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde Türk dış politikasında yeni arayışlar ortaya çıkmıştır. Bazı yorumcular bu arayışları rejimin yaşadığı kimlik krizi ile açıklamaya çalışmışlardır. Bu yaklaşım bir bakıma doğru olmakla birlikte siyasal rejimin Türk dış politikasında sağladığı sürekliliği Soğuk Savaş sonrasında da gözlemlemek mümkündür. Bununla birlikte Soğuk Savaş sonrası dönemi iki döneme ayırarak -1990'lar ve 2000'ler- incelemek Türk dış politikasındaki süreklilik ve değişimi daha iyi anlamamızı sağlayacaktır.

İlk olarak doksanlı yıllar Türkiye'nin ağır güvenlik sorunları ile karşılaştığı bir dönem olmuştur. Soğuk Savaş döneminin askeri/stratejik güvenlik sorunları karakter değiştirerek -küresel ölçekten bölgesel ölçüğe taşınarak- doksanlı yıllarda varlığını ve ciddiyetini sürdürmüştür. Özellikle Sovyet-sonrası coğrafyada yaşanan çatışma ve istikrarsızlık, Yugoslavya'nın savaş ve şiddet yoluyla dağılması, dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşanan çatışmalar ve terörizm askeri içerikli güvenlik sorunlarının en önemli örnekleridir. Bölgesel güvenlik sorunlarının bu biçimde önemini artırması Türk dış politikası açısından son derece önemli sonuçlar doğurmuştur. Söz konusu çatışma bölgelerinin çok önemli bir kısmı Türkiye'ye komşu ya da yakın coğrafyalardır. Soğuk Savaş'ın istikrarlı güvenlik ortamı, yerini istikrarsız ve belirsiz bir güvenlik ortamına bırakmıştır.⁵⁸ Sonuç olarak Türkiye'nin güvenlik endişeleri doksanlı yıllarda önemli ölçüde artmıştır. Varlığını sürdüren bu geleneksel güvenlik sorunlarının yanına bir de ayrılıkçı Kürt hareketinin güçlenmesi eklendiğinde Türkiye'nin yakın coğrafyasına olan güvensizliğinin arttığı, daha önce bahsettiğimiz iç ve dış düşmanlarla çevrili olma algısının güçlendiği gözlemlenmektedir. Bu anlamda Soğuk Savaş sonrası dönemde de Türk dış politikasında bir süreklilik söz konusudur.

Gerek iç gerekse dış kaynaklar nedeniyle Türkiye'nin güvensizlik algısının güçlendiği bu ortamda bazı gelişmeler Türk dış politikasında önemli sorunlar yaratmıştır. Her şeyden önce Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması Türkiye'nin Batı ittifakında oynadığı rolün, önemini kaybetmesine neden olmuştur. Daha sonra Ortadoğu'da yaşanan krizler Türkiye'nin Batı için önemini yeniden gündeme getirir de Türkiye uluslararası alanda yalnızlaşma kaygısından kurtulamamıştır. Bu yalnızlaşma duygusunu güçlendiren en önemli gelişme ise Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) tam üyelik başvurusunun reddedilmesidir. Daha önce belirttiğimiz gibi Türkiye AB üyeliğini yalnızca siyasal ve ekonomik bir ortaklık olarak görmemiş AB ile entegrasyonu bir modernleşme ve uygarlaşma aracı olarak kabul etmiştir. Dolayısıyla AB üyeliğinin reddedilmesi Türkiye'nin Batıcı ve laik siyasal seçkinleri arasında büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır.⁵⁹

58 Gencer Özcan, "Doksanlı Yıllarda Türkiye'nin Değişen Güvenlik Ortamı", Gencer Özcan, Şule Kut (der.), *Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar: En Uzun Onyıl*, İstanbul: Boyut Kitapları, 1998 içinde s. 13-43.

59 M. Hakan Yavuz, "Değişen Türk Kimliği ve Dış Politika: Neo-Osmanlıcılığın Yükselişi", Şaban H. Çalış v.d. (ed.), *Türkiye'nin Dış Politika Gündemi: Kimlik, Demokrasi, Güvenlik*, Ankara: Liberte Yayınları, 2001 içinde s. 56.

gost

Akademik
Bakış

31

Cilt 4 Sayı 8
Yaz 2011

Türkiye, dış politikada yaşanan hayal kırıklıklarını ve yalnızlaşma duygusunu aşmak adına yeni arayışlara girmiştir. Fakat yakın coğrafyanın sunduğu tehditler ve istikrarsızlıklar bu arayışların sınırlı tutulmasına neden olmuştur. Balkanlar ve Kafkasya'daki çatışma ve krizler, Ortadoğu'nun tarihi sorunları ve Ortadoğulu komşu ülkelerin Türkiye'deki teröre verdikleri destek bu coğrafyalar ile ilişkilerin gelişmesine engel olmuştur. Bu ortamda Orta Asya'da kurulan yeni Türk Cumhuriyetleri daha cazip bir seçenek olarak ortaya çıkmıştır.

Kafkasya ve Orta Asya'da Türkiye ile tarihi ve kültürel bağları bulunan yeni ülkelerin ortaya çıkması Türk dış politikasına geniş bir hareket alanı sunmuştur. Türkiye'nin model ülke olarak öne çıkması Batının da desteğini almıştır. Bu durum aslında bölgesel istikrarın sağlanması, çatışmaların çözümünde diyalogun önem kazanması gibi Türkiye'nin güvenlik ihtiyaçlarına yönelik bir adım olmuştur.⁶⁰ Aynı zamanda Türk dünyası söylemi Batıcı laik seçkinlere Ortadoğu'dan daha iyi bir seçenek olarak görülmüştür.⁶¹

Türkiye'nin yeni dış politika arayışları bir kimlik sorunuyla ilişkili olsa da siyasal rejimin empoze ettiği devlet kimliğinin değiştiği söylenemez. Bu devlet kimliği Batılı karakterini doksanlı yıllarda da sürdürmüştür. Türk dış politikasındaki yeni açılımlar Türkiye'nin Batıdan uzaklaşması anlamına gelmemiştir. Tam aksine, Türkiye'nin Batı için önemi Soğuk Savaş dönemindeki gibi stratejik konumundan değil Ortadoğu, Kafkasya ve Orta Asya ülkeleri için Batılı bir model sunmasından kaynaklanmıştır. Türkiye'nin önemli bir amacı da Batılı ülkeler için ne kadar önemli olduğunu kanıtlamak olmuştur.⁶² Kısacası, "Doğu'ya da gitse Kuzey'e ve Güney'e de baksa Türkiye hep Batıyı aramıştır."⁶³

2000'li yıllar ise Türk dış politikasında gerçek bir değişim yaratmıştır. Daha doğru bir ifade ile Soğuk Savaş sonrası dönemin sunduğu yeni fırsatları doksanlı yılların zorlu güvenlik ortamı nedeniyle kullanamayan Türkiye 2000'li yılların daha istikrarlı ortamında bu fırsatları değerlendirme olanağı bulmuştur. Stephen F. Larrabe, Türkiye'nin son dönemlerdeki aktif dış politikasını Soğuk Savaş döneminin anormalliklerini aşma ve yeni stratejik çevreye uyum olarak tanımlamaktadır. Bunun yolu ise komşuları ile iyi ilişkilerden geçmektedir.⁶⁴ Türkiye için doksanlı yıllar, devam eden terör ve komşularla gergin ilişkiler nedeniyle Soğuk Savaş dönemi ile bir süreklilik taşımaktadır. Terörün 2000'li yılların başlarında hafiflemesi ise komşularla ilişkilerin geliştirilmesi için bir fırsat yaratmıştır.⁶⁵ Böylece

60 Şule Kut, "Türkiye'nin Soğuk Savaş Sonrası Dış Politikasının Anahatları", Gencer Özcan, Şule Kut (der.), *Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar: En Uzun Onyıl*, İstanbul: Boyut Kitapları, 1998 içinde s. 56.

61 Bozdağlıoğlu, *Turkish Foreign Policy...*, a.g.e., s. 91

62 Sönmezoglu, a.g.e., s. 480.

63 Çalış, a.g.m., s. 32.

64 Stephen F. Larrabe, "Turkey's New Geopolitics", *Survival*, Cilt 52, Sayı 2, 2010, s. 158.

65 Gencer Özcan, "Turkey's Changing Neighbourhood Policy", *The Turkish Yearbook of International Affairs*, Cilt 35, 2004, s. 2.

Larrabe'nin bahsettiği, Soğuk Savaş döneminin anormalliklerini aşmak ve yeni stratejik çevreye uyum sağlamak mümkün olmuştur.

Bu süreçte Türkiye'nin yeni komşuluk ilişkileri *komşularla sıfır sorun* şeklinde formüle edilmiştir. Bu ilkenin mimarlarından ve yakın dönem Türk dış politikasının önemli figürlerinden Ahmet Davutoğlu, 'Stratejik Derinlik' adlı kitabında Türk dış politikasının yeni bir jeopolitik çerçeveye oturtulması gerektiğini savunmuş ve Türkiye'nin tarihi ve coğrafi derinliğinin altını çizmiştir. Davutoğlu'na göre "yakın sınır komşuları ile sürekli bunalımlar yaşayan bir ülkenin bu sınırları aşan bölgesel ve küresel politikalar üretebilmesi imkânsızdır."⁶⁶

2000'li yıllarda komşuluk politikasında yaşanan gelişmeler Türk dış politikasında çok önemli bir değişimi ifade etmektedir. Fakat bu değişim yeni bir dış politika ilkesi empoze etmemekte sadece yeni bir güvenlik algısının geliştiği anlamına gelmektedir. Türkiye'nin daha önceki güvenlik algısı iç ve dış düşmanlarla çevrelenme duygusu ve toprak bütünlüğünün ve bağımsızlığının korunmasında gösterilen hassasiyet ile oluşmaktaydı. Bu güvenlik algısının sadece rejimin karakterinden değil dış çevrenin sunduğu tehlikelerden de kaynaklandığı daha önce ifade edilmişti. Dış çevredeki değişim ve Türkiye'deki birtakım içsel değişiklikler geleneksel güvenlik algısının değişmesine neden olmuştur. Bu değişiklik ise siyasal rejimin yakın coğrafyaya olan ilgisizliğinin ortadan kalkması sonucunu doğurmuştur. Fakat tekrar etmek gerekirse Türk dış politikasının geleneksel ilkelere bir değişiklik yaşanmamıştır. Tam aksine bu yeni komşuluk ilişkileri yurttan sulh cihanda sulh şeklinde tanımlanan geleneksel dış politika ilkesi ile tam bir uyum içerisinde. Rejimin kuruluşundan bugüne ihtiyaç duyduğu istikrarlı iç ve dış ortamın sağlanması açısından çok önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Fakat Türkiye'nin yakın coğrafyasına gösterdiği ilgi bu kez de Batı ile ilişkilere yeterli özenin gösterilmediği ve Türk dış politikasının farklı bir eksene kaydığı iddialarına yol açmaktadır.

Dolayısıyla, son dönem Türk dış politikasındaki en önemli tartışma konularından biri de eksen kayması iddialarıdır. Bu tartışmaların temelinde Batıcı ve laik siyasal seçkinlerin yerini almaya başlayan muhafazakar ve Türk-İslamcı yeni seçkinlerin ve bu gelişmeyle paralel olarak iktidara gelen İslamcı kökenli Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Türkiye'yi Batıdan uzaklaştırdıkları ve İslami bir dış politikanın oluşturulduğu iddiaları yatmaktadır.

Türkiye'de 1970'lerin sonlarından itibaren Cumhuriyetçi siyasal rejimin taşıyıcısı siyasal seçkinlerin bir dönüşüme uğradıkları ve yeni bir seçkin tabakasının oluştuğu bir gerçektir.⁶⁷ Bu gelişmede muhafazakar bir burjuvanın doğuşu, iletişim imkanlarının ve dini eğitimin yaygınlaşması, ekonomik liberalleşme gibi etkenler rol oynamıştır. Dış politikadaki aktivizmin kökleri de burada bulunabilir.

66 Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, 32. Baskı, İstanbul, Küre Yayınları, 2009, s. 144.

67 Yavuz, "Değişen Türk Kimliği...", a.g.e., s. 47.

gss

Akademik
Bakış

33

Cilt 4 Sayı 8
Yaz 2011

1980'li yıllarda itibaren Türkiye'nin ekonomik olarak dışa açılması, liberalleşmesi ve büyümesi dış politikadaki aktivizm ile paralel bir seyir izlemiştir. Anadolu'da gelişip serpilerek yeni muhafazakâr burjuvanın pazar ihtiyaçları ile Türk-İslamcı yeni siyasal seçkinlerin neo-Osmanlıcı dış politika yönelimleri örtüşmektedir.

Yeni bir siyasal seçkin sınıfının doğması ile birlikte doksanlı yıllar siyasal İslam'ın yükseldiği ve siyasal rejim tarafından tehdit olarak algılanmaya başlandığı bir dönem olmuştur. Türkiye'nin güvenlik politikasının tanımlandığı en önemli belge olan Milli Güvenlik Siyaset Belgesi, irticayı en önemli tehditlerin başında göstermiştir.⁶⁸ Bu açıdan, laiklik karşıtı söylemiyle Refah Partisi'nin yükselişi ve iktidara gelişi Türkiye'nin siyasal rejimine yönelik çok ciddi bir tehdit olarak tanımlanmıştır. Laik rejimin korunması bakımından silahlı kuvvetlerin inisiyatif alması 28 Şubat süreci olarak anılan bir süreci başlatmış ve hem Türk siyasal hayatında hem de dış politikasında silahlı kuvvetlerin etkisinin artması ile sonuçlanmıştır.

Bu bakımdan Türk siyasal rejiminin laik karakterinin tehdit edilmesi rejimin laik güçlerini harekete geçirmiştir. Siyasal rejimin koyduğu bu sınırlamalar dış politika alanında da geçerlidir ve dış politikanın Batıcı karakteri halen sürmektedir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi Türkiye'nin yeni dış politika arayışları Batıdan uzaklaşması anlamına gelmemiştir. Türk dış politikası halen Batıcıdır. Türkiye'nin Batı ekseninden çıkarak Ortadoğu ve İslam eksenine kaydığı iddiaları özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) döneminde gündeme gelmiştir. AK Parti'nin İslamcı geçmişli siyasal rejimin geleneksel güçleri tarafından bir tehdit olarak görülmüştür.

Türkiye'nin laik cumhuriyet rejimine yönelik bir tehlike olarak algılanan AK Parti, geleneksel siyasal seçkinlerin muhalefeti ile karşılaşmıştır. Bu muhalefet karşısında AK Parti, küresel yapılarla bütünleşme yoluna gitmiştir.⁶⁹ Duygu Bazoğlu-Sezer, İslamcılarının 28 Şubat sonrasında küresel eğilimleri doğru okuduklarını, dünya politikasına hâkim olan küreselleşme, neoliberalizm, dışa açılma gibi süreçlerin gerektirdiği 'demokratikleşme' ihtiyacını sloganlaştırdıklarını belirtir.⁷⁰ Bu bakımdan, AK Parti'nin, İslamcı geçmişini reddetme ve değiştiğini kanıtlama noktasında AB'yi meşrulaştırıcı bir araç olarak kullandığını söyleyebiliriz. Diğer yandan AK Parti'nin liberal ve reformist kesimlerle ittifakı da göze çarpmaktadır.⁷¹ Böylece 2002-2005 yılları arasında AK Parti iktidarı Türkiye'nin Avrupalılaştırma sürecinde başlı başına bir motivasyon kaynağı olmuştur. AB reformlarının taşıyıcılığını İslamcı kökenden gelen AK Parti'nin üstlenmesi, diğer yandan Kemalist, seküler, Batıcı kesimlerin ve bu arada CHP'nin AB'ye şüpheliyle yaklaşımları garip

68 İşte Tarihi Değişiklikler", *Hürriyet*, 4 Kasım 1997.

69 İhsan Dağı, "The Justice and Development Party: Identity, Politics, and Discourse of Human Rights in the Search for Security and Legitimacy", Hakan Yavuz (ed.), *The Emergence of a New Turkey: Democracy and the AK Parti*, Salt Lake City: Utah University Press, 2006 içinde s. 89.

70 Duygu Bazoğlu-Sezer, "The Electoral Victory of Reformist Islamists in Secular Turkey", *The International Spectator*, Cilt 37, Sayı 4, 2002, s. 12-13.

71 Dağı, a.g.e., s. 98.

ve çelişkili bir durum yaratmıştır.⁷²

AK Parti'nin İslamcı geçmişinden uzaklaştığını kanıtlamak ve rejim içerisinde meşruiyetini kanıtlamak amacıyla AB'yi bir araç olarak kullanması da Türk siyasal rejiminin Türk dış politikasında sağladığı sürekliliğin bir başka göstergesi olmaktadır. Fakat burada bir çelişki de bulunmaktadır. AB ile bütünleşme süreci Türkiye'de bir demokratikleşme baskısı yaratmıştır. Bu baskı siyasal rejimin Cumhuriyetçi karakterinden uzaklaşıp demokratikleşmesine neden olmuştur. Demokratikleşme ise yeni muhafazakâr seçkinlerin siyasal alanda daha fazla görünürlük kazanmaları sonucunu doğurmuştur. Bu nedenle rejimin geleneksel güçleri AB üyelik sürecine ve demokratikleşmeye şüpheyle bakmışlar, Cumhuriyet'in kurulduğu günden bugüne savundukları Batılı değerler ile çelişki içine düşmüşlerdir.

Bütün bu gelişmeler Türkiye'nin Batıcı dış politika ilkesinde köklü bir değişim yaratmamıştır. Elbette belirli bir değişim söz konusudur fakat bu değişim daha çok söylem düzeyindedir. Türk dış politikasının Batıcı ilkesi korunmakta ve Türkiye Batılı kurumlar ile mevcut bütünleşmesini muhafaza etmekte ya da artırmaya çalışmaktadır. AB üyelik süreci bugün durma noktasına gelmişse de bunun nedenleri Türkiye'de olduğu kadar AB cephesinde de aranmalıdır. AK Parti, AB üyelik hedefini iktidara geldiği ilk yıllardan daha az savunmamaktadır. Türkiye'nin Batı dışındaki coğrafyalarla ve yakın komşuları ile iyi ilişkiler geliştirmesi ise Batıcı dış politika ile çelişkili değildir. Batı ile ilişkilere olduğu kadar diğer coğrafyalarla ilişkilere de enerji sarf edilmesi bir eksen kayması olarak nitelendirilmemelidir. Olsa olsa bugüne dek ihmal edilen ilişkilerin ihya edilmesi olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca yukarıda belirttiğimiz gibi Türkiye'nin özellikle yakın coğrafyası ile ilişkilerini geliştirmesi en temel dış politika ilkesi ile yani yurttan sulh cihanda sulh ilkesi ile örtüşmektedir. Kısacası Türkiye Batı dışındaki coğrafyalara ilgisini artırmakta ve daha fazla enerji harcamaktadır fakat bu durum Türkiye'nin Batı ile olan bağlantılarının zayıfladığı anlamına gelmemektedir. Türkiye'nin Batı ile ilişkileri belli bir kurumsallık taşımakta ve genel dış politika ilkeleri halen Batılı değerlerle tanımlanmaktadır. Batı ile ilişkilerin sunduğu bu kurumsallık düşünüldüğünde yeni dış politika alanlarının hangi ölçüde alternatif oluşturduğu sorusu gündeme gelmektedir. Batının ciddi bir alternatifi halen bulunmamaktadır.

5. Sonuç

Devletlerin dış politika tercihlerini etkileyen birçok etken vardır. Analizde elbette belirli bir soyutlama düzeyi olacaktır fakat dış politikayı tek bir etkene dayanarak açıklamak indirgemeci bir yaklaşımdır. Realizmin dış politika tercihlerinde iç siyasetin etkilerini göz ardı eden yaklaşımı dış politikanın anarşi sorunsalı içerisinde, güç değerlendirmeleri ve güçler dengesi ışığında belirlendiğini savunmaktadır. Soğuk Savaş'ın iki kutuplu uluslararası sistemi bu yaklaşımı doğrulayacak gelişmelere sahne olmuşsa da günümüz uluslararası düzeni iç ve dış politika arasında-

72 H. Tank Oğuzlu, Burak Bilgehan Özpek, "Turkey's Europeanization", *International Journal*, Cilt 63, Sayı 4, 2008, s. 993.

gost

Akademik
Bakış

35

Cilt 4 Sayı 8
Yaz 2011

ki ayrımı giderek anlamsızlaştırmaktadır. Bu doğrultuda daha kapsamlı bir dış politika analizine ihtiyaç duyulmaktadır. Son dönemlerde kimlik kavramı etrafında yapılan açıklamalar ve bu kavramı uluslararası siyaset kuramında işlevselleştiren konstrüktivist yaklaşımlar popülerlik kazanmıştır.

Bu çalışmada da siyasal rejimin taşıdığı ve empoze ettiği kimliğin, kısaca devlet kimliğinin, dış politika üzerindeki etkileri tartışılmıştır. İki sonuca ulaşılmıştır. Birincisi Türk siyasal rejimi imparatorluktan ulus-devlete geçiş gibi bir misyona sahiptir. Bu geçiş süreci yeni bir siyasal kimliğin inşasını gerektirir. Avrupa modelinde bir ulus-devletin inşası ise bir yanda iç barışı ve bütünleşmeyi öte yanda dış çevredeki istikrarı gerekli kılar. Türk siyasal rejimi bu barış ve istikrar ihtiyacını yurttan sulh cihanda sulh şeklinde tanımladığı dış politika ilkesi ile karşılama yoluna gitmiştir. Türk dış politikasının statükocu geleneğinin altında bu gerçekler yatmaktadır.

İkinci olarak Türk siyasal rejimi Avrupa ulus-devlet modeline uygun Batılı bir kimlik benimsemiştir. Bu kimlik tanımı Batıcı bir dış politikayı beraberinde getirmiştir. Devlet kimliği İslami temellerden arındırılmış ve dış ilişkilerde de devletin yüzü Batıya çevrilmiştir. Özellikle Ortadoğu ile ilişkiler asgari düzeyde tutulmuş, bunun yerine Batılı uluslararası ve bölgesel kurumlarla bütünleşme başlıca dış politika hedefi haline gelmiştir. Böylece Batıcılık Türk dış politikasında sürekliliği sağlayan en temel unsur haline gelmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönem gerek uluslararası politikada gerekse Türk dış politikasında önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Bu değişiklikler Türkiye'yi yeni dış politika arayışlarına yöneltmiştir. Bu arayışlar bir kimlik arayışı olarak değerlendirilmiş, Türkiye'nin geleneksel devlet kimliğinin bir kriz yaşadığı yorumları yapılmıştır. Biz bu çalışmada Türk dış politikasındaki gelişmelerin devlet kimliği ile doğrudan ilişkili olduğu fakat geleneksel devlet kimliğinin bazı değişikliklere maruz kalsa da genel karakterini ve temel ilkelerini sürdürdüğü iddiasındayız. Özellikle Türk dış politikasının Batıcı niteliği halen korunmaktadır. Batı ile kurumsal ilişkilerin sürdürülmesi ve en başta da AB üyelik hedefinin sürekliliği günümüz Türk dış politikasının meşruiyet zeminini oluşturmaya devam etmektedir. Ayrıca dış politikada yeni coğrafyaların önem kazanması Batı ile ilişkilerin sürdürülmesini engellemektedir. Üstelik Türkiye'nin Batı ile sürdürdüğü ilişkiler değerlendirildiğinde bu ilişkilere alternatif olacak başka bir ilişki modelinin varlığından bahsetmek zor görünmektedir.

Kaynaklar

- AYDIN, Mustafa; "Securitization of History and Geography: Understanding of Security in Turkey", *Southeast European and Black Sea Studies*, Cilt 3, Sayı 2, 2003, s. 163-184.
- BAZOĞLU-SEZER, Duygu; "The Electoral Victory of Reformist Islamists in Secular Turkey", *The International Spectator*, Cilt 37, Sayı 4, 2002, s. 7-19.
- BİLGİN, Pınar; "Securing Turkey Through Western-Oriented Foreign Policy", *New Perspectives on Turkey*, Sayı 40, 2009, s. 105-125.

- BİLGİN, Pınar; "Türkiye-AB İlişkilerinde Güvenlik Kültürünün Rolü", Cem KARADELİ (ed.), *Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye*, İstanbul: Ayraç Yayınevi, 2003 içinde s. 192-220.
- BOZDAĞLIOĞLU, Yücel; "Constructivism and Identity Formation: An Interactive Approach", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 3, Sayı 11, 2007, s.121-144.
- BOZDAĞLIOĞLU, Yücel; *Turkish Foreign Policy and Turkish Identity: A Constructivist Approach*, Routledge: London, 2003.
- BROWN, Chris; AINLEY, Kirsten; *Uluslararası İlişkileri Anlamak*, 3. Baskı, Arzu Oyacıoğlu (çev.), İstanbul: Yayınodası, 2008.
- CHECKEL, Jeffrey T.; "The Constructivist Turn in International Relations Theory", *World Politics*, Cilt 50, Sayı 2, 1998, s. 324-348.
- ÇALIŞ, Şaban H.; "Ulus, Devlet ve Kimlik Labirentinde Türk Dış Politikası", Şaban H. ÇALIŞ v.d. (ed.), *Türkiye'nin Dış Politika Gündemi: Kimlik, Demokrasi, Güvenlik*, Ankara: Liberte Yayınları, 2001 içinde s. 3-34.
- DAĞI, İhsan; "The Justice and Development Party: Identity, Politics, and Discourse of Human Rights in the Search for Security and Legitimacy", Hakan YAVUZ (ed.), *The Emergence of a New Turkey: Democracy and the AK Parti*, Salt Lake City: Utah University Press, 2006 içinde s. 88-106.
- DAVUTOĞLU, Ahmet; *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, 32. Baskı, İstanbul, Küre Yayınları, 2009.
- ERALP, Atila; "Turkey and the European Community in the Changing Post-War International System", Canan BALKIR, Alan M.WILLIAMS (ed.), *Turkey and Europe*, London and New York: Pinter Publishers Ltd., 1993 içinde s. 24-44.
- ERGÜVENÇ, Şadi; "Turkey's Security Perceptions", *Perceptions: Journal of International Affairs*, Cilt 3, Sayı 2, 1998, s. 32-42.
- FIRAT, Melek; KÜRKÇÜOĞLU, Ömer; "Sancak (Hatay) Sorunu", Baskın ORAN (ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 1, 13. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008 içinde s. 279-292.
- FRANK, Robert; "Political Regimes and Foreign Policies: Attitudes towards War and Peace", José Flávio Sombra SARAIVA (ed.), *Foreign Policy and Political Regime*, Brasilia: Instituto Brasileiro de Relações Internacionais, 2003 içinde s. 65-83.
- GÖNLÜBOL, Mehmet; "NATO, USA, and Turkey" *Turkey's Foreign Policy in Transition, 1950-1974*, Kemal H.KARPAT (ed.), Leiden: E.J. Brill, 1975 içinde s. 13-50.
- HALE, William; *Türk Dış Politikası: 1774-2000*, Petek Demir (çev.), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2003.
- HURRELL, Andrew; "Political Regimes and Foreign Policies: An Introduction", José Flávio Sombra SARAIVA (ed.), *Foreign Policy and Political Regime*, Brasilia: Instituto Brasileiro de Relações Internacionais, 2003 içinde s. 29-64.
- JEPPERSON, Ronald L. v.d.; "Norms, Identity, and Culture in National Security", Peter J. KATZENSTEIN (ed.), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, New York: Columbia University Press, 1997 içinde s. 33-75.
- KARAOSMANOĞLU, Ali L.; "The Evolution of the National Security Culture and the Military in Turkey", *Journal of International Affairs*, Cilt 54, Sayı 1, 2000, s. 199-216.
- KUT, Şule; "Türkiye'nin Soğuk Savaş Sonrası Dış Politikasının Anahatları", Gencer ÖZCAN, Şule KUT (der.), *Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar: En Uzun Onyıl*, İstanbul: Boyut Kitapları, 1998 içinde s. 45-64.

gost

Akademik
Bakış

37

Cilt 4 Sayı 8
Yaz 2011

- LARRABE, Stephen F.; "Turkey's New Geopolitics", *Survival*, Cilt 52, Sayı 2, 2010, s. 157-180.
- NARLI, Nilüfer; "Civil-Military Relations in Turkey", Philipp H. FLURİ v.d. (ed.), *The Evolution of Civil-Military Relations in South East Europe: Continuing Democratic Reform and Adapting to the Needs of Fighting Terrorism*, Physica-Verlag Heidelberg, 2005 içinde s. 229-257.
- OĞUZLU, H. Tank; ÖZPEK, Burak Bilgehan; "Turkey's Europeanization", *International Journal*, Cilt 63, Sayı 4, 2008, s. 991-1009.
- OKUTAN, Cevat; EREKER, Fulya; "Türk Dış Politikasının Belirlenmesinde 'Rejim' Unsuru", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 4, Sayı 8, 2005, s. 189-204.
- ORAN, Baskın; "1939-1945: Dönemin Bilançosu", Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 1, 13. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008 içinde s. 387-398.
- ORAN, Baskın; "Türk Dış Politikasının Kuramsal Çerçevesi", Baskın ORAN (ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 1, 13. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008 içinde s. 20-53.
- ORAN, Baskın; "Türkiye'nin 'Kuzey'deki Büyük Komşu' Sorunu Nedir? (Türk-Sovyet İlişkileri 1939-1970)", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 25, Sayı 1, 1970, s. 41-94.
- ÖZCAN, Gencer; "Doksanlı Yıllarda Türkiye'nin Değişen Güvenlik Ortamı", Gencer ÖZCAN, Şule KUT (ed.), *Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar: En Uzun Onyıl*, İstanbul: Boyut Kitapları, 1998 içinde s. 13-43.
- ÖZCAN, Gencer; "Turkey's Changing Neighbourhood Policy", *The Turkish Yearbook of International Affairs*, Cilt 35, 2004, s. 1-15.
- ROSE, Gideon; "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", *World Politics*, Cilt 51, Sayı 1, 1998, s. 144-172.
- SANDER, Oral; "Türkiye'nin Dış Politikasında Sürekliliğin Nedenleri", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 37, Sayı 3-4, 1982, s. 105-124.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk; *II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası*, İstanbul: Der Yayınları, 2006.
- ŞAHİN, Halûk, *Gece Gelen Mektup: Türk-Amerikan İlişkilerinde Dönüm Noktası*, İstanbul: Cep Kitapları Yayını, 1987.
- TAYFUR, M. Fatih; "Dış Politika", Atilla ERALP (ed.), *Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005 içinde s. 73-105.
- ÜLMAN, Haluk; "Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler (1923-1968) I", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 23, Sayı 3, 1968, s. 241-273.
- WALTZ, Kenneth N.; "International Politics is not a Foreign Policy", *Security Studies*, Cilt 6, Sayı 1, 1996, s. 54-57.
- WALTZ, Kenneth N.; *Theory of International Politics*, Reading: Addison-Wesley Publishing, 1979.
- WENDT, Alexander; "Anarchy is What States Make of it: The Social Construction of Power Politics", *International Organization*, Cilt 46, Sayı 2, 1992, s. 391-415.
- WENDT, Alexander; *Social Theory of International Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- YAVUZ, M. Hakan; "Değişen Türk Kimliği ve Dış Politika: Neo-Osmanlılığın Yükselişi", Şaban H. ÇALIŞ v.d. (ed.), *Türkiye'nin Dış Politika Gündemi: Kimlik, Demokrasi, Güvenlik*, Ankara: Liberte Yayınları, 2001 içinde s. 35-63.
- YAVUZ, M. Hakan; "Turkish-Israeli Relations through the Lens of the Turkish Identity Debate", *Journal of Palestine Studies*, Cilt 27, Sayı 1, 1997, s. 22-37.